

SZABÓ ERVIN

1877–1918

Kunfi Zsigmond és Lukács György más-más alapról ismerték el: »mindnyájunk szellemi atyja volt«. A tanítvány Révai József élete végéig viaskodott a tanítómester teljesítményének értékelésével. Az egyre inkább eszmei ellenfél, Jászi Oszkár legközelebbi barátjának tudta. Halálakor az egész haladó magyar szellemi közélet meghajtotta előtte az elismerés és a tisztelet zászlaját.

S tulajdonképpen a mai napig sem csitulnak el körülötte végleg a kedélyek. Élelművének egyetemes értékelése, monografikus feldolgozása késik. Mindazonáltal a marxista történetírás és elmélet néhány fontos, a megoldás felé mutató kritikai szempontot vetett föl a Szabó Ervin-i gondolatokkal kapcsolatban.

A könyvtáros

Működésének legegyszerűbben megítélt — korszerű és kiemelkedő — területe a könyvtárügy. A foglalkozása szerint jogot végzett, alacsony, vézna, bajuszos, szemüveges, beteges Szabó Ervin élete végéig könyvtáros volt. Gyors karrierje 1899 végétől 1904-re mindössze két közbeeső állomáson át vezetett a megalakítandó Fővárosi Könyvtár élére. Bárczy István budapesti polgármester és Wildner Ödön kulturális tanácsnok támogatásával, nagyfokú függetlenséggel és a kor világszínvonalán építette ki Budapest máig működő nyilvános és tudományos (szociológiai és politikai) könyvtárát. A világháborús évekre a mai Ferenczy István utcában otthont talált, immár önálló intézmény a korszerű társadalomtudományos műveltség fellegvára, a korban egyedülálló haladó és demokratikus művelődési központ lett.

A politikus

Edesanyjának orosz rokonsága révén került kapcsolatba 1898–99-es bécsi tanulmányai idején az orosz forradalmárok — szociáldemokraták, ökonomisták, esszerek — egyes kiemelkedő képviselőivel. Egyben az osztrák szociáldemokrácia vezetőivel is szoros baráti viszonyt alakított ki. A bécsi környezetben vált szocialistává. Mindkét kapcsolata élete végéig elkísérte. Egyik összekötője lett az oroszországi forradalmi mozgalmaknak. Embereket és kiadványokat segített továbbítani, különböző — egymással is rivalizáló — orosz irányzatoknak segített. Ugyanakkor rendszeres cikkírójává vált a Neue Zeitnek, a kor vezető marxista folyóiratának.

Hazatérve igen hamar a Népszava főmunkatársa, állandó cikkírója lett — egyelőre

ideálisan összeegyeztetve könyvtárosi-tudományos és pályakezdő mozgalmi tevékenységét. Már ekkor komoly fenntartásai voltak azonban a hazai szociáldemokrácia színvonalával — provincializmusával, időszerűtlen betegpéztári jellegével, esetenkénti amoralitásával szemben. Úgy érezte: magasabb, korszerűbb és forradalmibb szintre kell emelni a magyar mozgalmat. Elvi állásponttá vált idegenkedése a fegyelmezett pártkeretektől megkönnyítette számára a frakciós tevékenység vállalását. Fialat értelmiségiek-egy-

temisták csoportját (a Polányi testvérek, Pór Ödön, Méré Gyula, Vágó Béla, Beck Salamon, László Jenő) gyűjtötte maga köré, nevelve-képezve az alig fiatalabbakat. Tulajdonképpen neki köszönhető a szocialista diákmozgalom önálló, az agitációt és a kultúr munkát segítő-fejlesztő tevékenységének megindítása.

1903-ban megvált a Népszavától és hajlamainak és képzettségének megfelelően a kor legszínvonalasabb és leghatékonyabb haladó értelmiségi folyóiratával, a Huszadik Századdal és az azt kiadó Társadalomtudományi Társasággal lépett kapcsolatba. E mindenképpen lehetővé tette, hogy a haladó- és liberális polgári értelmiség jelentős csoportjaival ismeresse meg a szocializmust. Egyben kritikája volt ez a lépés az SZDP vezetőségének, amellyel szembeni ellenzéki frakciós tevékenysége is ettől az időponttól datálódik. Ekkor, ezekben az években fekteti le — a hagyományos, német típusú parlamenti munkáspárt alkalmatlansága feletti túlzó reakcióként — párt-szervezési elveit; a detentralizált, demokratikus, frakciók alakítására is lehetőséget nyújtó, a szilárd vezetést és fegyelmet megkerülő pártfelépítési modellt. Ugyanekkor fordult a francia szindikalisták tevékenysége és elmélete felé. Bennük az általa mindig parlamentinek felfogott meddő politikai harc helyett a gazdasá-

gilag szervezett munkásság közvetlen akciójának, egy tényleges forradalmi változásnak az ígérését látta.

A korabeli munkásmozgalom állapota — Lenin és Bernstein is ezt bírálva alakították ki egymással gyökeresen szembenálló mozgalmi-ideológiai elméletüket — őt is taszította, de kérdéseire nem találta meg a lenini választ.

Ellenzéki tevékenységét nem adta fel, sőt 1909-ben magával a párttal is szakított. Élete végéig ezután független szocialistának számított. Noha közvetlen környezetének jelentős része 1918-ban megtalálta az utat a kommunista párthoz, ő maga igazi tábor, tömegeket nem tudott, nem is volt képes maga mögé állítani.

Az ideológus

1903-ban a Társadalomtudományi Társaság vitáján »A szociológia újabb irányzatairól« címmel Szabó Ervin ismertette a szocializmust. Történelmi pillanat volt ez. »Magyarországon, magyar nyelven ekkor jelent meg a marxizmus teljes tudományos fegyverzetével. Magyar tudományos fórumon először lépett fel valaki a marxi és engelsi életmű ismeretében, ráadásul a kor szociológiai műveltségének birtokában« — írja egyik életrajzírója. S hogy a vitában végső soron győztes szocialista (marxista) világnézet a szűk értelmiségi körön túl is terjedjen, azért Szabó Ervin sokat tett. Nagy marxista szociológiai szintézisét a társadalmi osztályokról és az osztályharcról ugyan nem sikerült megírnia, az eredeti Marx- és Engels-szövegek kétkötetes kiadásával és a 48–49-es magyar forradalom és szabadságharc első marxista igényű monografikus feldolgozásával évtizedekre befolyásolta a marxizmussal ismerkedő hazai érdeklődőket.

Ahogy a pártról vallott felfogása végső soron késleltette a forradalmi, új típusú munkáspárt megalakítását, anti-dialektikus és esetenként etikai idealista nézeteit a marxizmus teljességének átélésében és alkalmazásában gátolták. Írásai, cikkei, tanulmányai mégis a mai napig tartalmazznak fontos, meglepően aktuális mondanivalót, mindenekelőtt a marxista tudományos alapállásnak, az elmélet és a gyakorlat kapcsolata elválaszthatatlanságának igényét. »Nem szabad elmaradnunk az elméletben. Régi megismeréseink állandó és folytonos revízió alatt kell, hogy legyenek. Le kell vonnunk a gyakorlati próbák tanulságait. És új megismeréseket kell szereznünk.« Szellemi-gondolkodói nyughatatlanságának, a fennálló állandóan meghaladni törekvő marxi igényességének értékes vallomása ez.